

Strategaeth Hybu'r Gymraeg yn Sir Gaerfyrddin

2016-2021

1. Rhagair gan y Cynghorydd Mair Stephens
2. Cyflwyniad: Cyd-destun y Strategaeth Hybu
3. Gweledigaeth ac Amcanion
4. Cyd-destun ieithyddol
5. Y Gwaith a wnaed eisoes
6. Dulliau Gweithredu'r Amcanion: Y fecanwaith
7. Gweithredu'r Amcanion: Camau Gweithredu
8. Y ffordd ymlaen – blaenoriaethau ychwanegol cychwynol

1. Rhagair

Mae'r gwaith o hybu'r Gymraeg wedi bod yn digwydd yn Sir Gâr ers blynnyddoedd lawer, ac wedi bod ar flaen agenda'r Cyngor Sir yn wir. Daeth ffocws newydd arno wedi canlyniadau Cyfrifiad 2011 yn ogystal. Serch hynny, rydw i'n croesawu'r cyfle y mae creu'r Strategaeth Hybu wedi rhoi i ni i edrych unwaith yn rhagor yn strategol, a gyda golwg hir-dymor, ar sefyllfa'r Gymraeg yn Sir Gâr.

Mae taith y Strategaeth Hybu hon wedi bod yn un hynod o gadarnhaol. Gan ein bod fel Cyngor wedi ymateb mewn modd ymarferol i Gyfrifiad 2011, roedd yr adeiladwaith delfrydol mewn bodolaeth i lunio Strategaeth Hybu, i ddiwallu anghenion y Safonau hybu a ddaeth gan Gomisiynydd yr Iaith Gymraeg. Nid yn unig roedd gennym wybodaeth gefndirol amhrisiadwy a dadansoddiad manwl o sefyllfa'r Gymraeg yn ein sir, ond roedd yna hefyd ddau fforwm delfrydol mewn lle, i ymgymryd ar y gwaith o lunio'r Strategaeth Hybu.

Yn gyntaf, mae gennym Banel Ymgynghorol Aelodau sy'n edrych yn strategol ar y Gymraeg ac yn gweithio'n ddi-flino i symud yr agenda yn ei flaen o safbwynt creu amodau lle gall y Gymraeg ffynnu yn Sir Gâr. Ac yn ail, mae gennym Fforwm Strategol Sirol sy'n gyfrwng i dynnu ynghyd arbenigwyr yn y maes cynllunio ieithyddol o gyrff amrywiol sy'n gweithio o fewn y sir. Rwy'n hynod o ddiolchgar i'r gyrff sydd wedi bod yn mynychu cyfarfodydd y fforwm hwn, am dderbyn y dasg o lunio Strategaeth hybu sydd, ac a fydd, yn blatfform ar gyfer cydweithio strategol a phwrpasol er mwyn sicrhau datblygiad i ddefnydd yr iaith Gymraeg Sir Gâr. Mae'r broses o drafod a chydgynllunio wedi bod yn un gadarnhaol a buddiol dros ben.

Mae'r Fforwm Sirol wedi gallu ehangu ei haelodaeth yn ystod y broses o gynllunio, a bellach mae mewn sefyllfa i ehangu eto fyth er mwyn sicrhau bod y prif gyrff sy'n darparu gwasanaethau yn Sir Gâr yn cydweithio i gryfhau sefyllfa'r Gymraeg o flwyddyn i flwyddyn o fewn y sir. Mae'r Strategaeth Hybu yn ddogfen ymbarél sy'n crisialu ein gweledigaeth ar gyfer y sir ac a fydd yn sail i Gynllun gweithredu a fydd yn tynnu ynghyd argymhellion adroddiad 'Y Gymraeg yn Sir Gâr' gyda chymau gweithredu eraill sydd wedi dod i'r wyneb yn ystod cyfnod cynllunio'r Strategaeth Hybu hon.

Edrychaf ymlaen felly i barhau i gydweithio gyda'r Panel Ymgynghorol a'r Fforwm Strategol Sirol i weithredu er budd y Gymraeg yn Sir Gâr gan gamu'n hyderus i adfer y Gymraeg yn brif iaith yn y sir unwaith eto.

Y Cyngorydd Mair Stephens

Aelod Bwrdd Gweithredol â chyfrifoldeb dros y Gymraeg

2. Cyflwyniad: Cyd-destun y Strategaeth Hybu

Y Safonau Iaith

Yn Ebrill 2016, daeth Safonau Iaith Cyngor Sir Caerfyrddin i rym. Ar ôl cyfnod o ymgynghori ac o baratodau, cyflwynwyd 174 o Safonau gan Gomisiynydd yr Iaith Gymraeg o dan Fesur y Gymraeg (Cymru) 2011, a fyddai bellach yn cael ei reoleiddio gan y Comisiynydd.

Disodlwyd Cynllun Iaith y Cyngor felly a derbyniwyd y Safonau yn fframwaith newydd ar gyfer darpariaeth cyfrwng Gymraeg yn y pum maes gwaith isod:

- 1) cyflenwi gwasanaethau Gymraeg,
- 2) llunio polisi mewn modd sy'n hyrwyddo'r Gymraeg,
- 3) gweithredu trwy gyfrwng y Gymraeg,
- 4) cadw cofnodion ynglŷn â'r Gymraeg ac yn olaf
- 5) hybu'r Gymraeg.

Mae'r Cyngor wedi bod yn cynllunio ar lefel sirol i hyrwyddo a hybu'r Gymraeg ers pum mlynedd bellach, ar sail canlyniadau Cyfrifiad 2011, ac mae Safonau hybu'r Comisiynydd yn 2016 yn ysgogiad i ffurfioli'r gwaith cynllunio hwnnw ymhellach. Mae Safonau 145 a 146 yn benodol yn galw ar y Cyngor Sir i lunio'r Strategaeth hon.

145 Rhaid ichi lunio, a chyhoeddi ar eich gwefan, strategaeth 5 mlynedd sy'n esbonio sut yr ydych yn bwriadu mynd ati i hybu'r Gymraeg ac i hwyluso defnyddio'r Gymraeg yn ehangach yn eich ardal; a rhaid i'r strategaeth gynnwys (ymysg pethau eraill) -

(a) targed (yn nhermau canran y siaradwyr yn eich ardal) ar gyfer cynyddu neu gynnal nifer y siaradwyr Gymraeg yn eich ardal erbyn diwedd y cyfnod o 5 mlynedd o dan sylw, a

(b) datganiad sy'n esbonio sut yr ydych yn bwriadu cyrraedd y targed hwnnw; a rhaid ichi adolygu'r strategaeth a chyhoeddi fersiwn ddiwygiedig ohoni ar eich gwefan o fewn 5 mlynedd i ddyddiad cyhoeddi'r strategaeth (neu i ddyddiad cyhoeddi fersiwn ddiwygiedig ohoni).

146 Bum mlynedd ar ôl cyhoeddi strategaeth yn unol â safon 145 rhaid ichi -

(a) asesu i ba raddau yr ydych wedi dilyn y strategaeth honno ac wedi cyrraedd y targed a osodwyd ganddi, a

(b) cyhoeddi'r asesiad ar eich gwefan, gan sicrhau ei fod yn cynnwys yr wybodaeth a ganlyn -

(i) nifer y siaradwyr Cymraeg yn eich ardal, ac oedran y siaradwyr hynny; rhestr o'r gweithgareddau a drefnwyd gennych neu a ariannwyd gennych yn ystod y 5 mlynedd flaenorol er mwyn hybu defnyddio'r Gymraeg.

(ii) rhestr o'r gweithgareddau a drefnwyd gennych neu a ariannwyd gennych yn ystod y 5 mlynedd flaenorol er mwyn hybu defnyddio'r Gymraeg.

Ni lunnir y Strategaeth hon mewn gwagle fodd bynnag. Er bod y Safonau hybu yn elfen newydd i Gyngor Sir Caerfyrddin o safbwynt cael eu rheoleiddio, mae gwaith wedi bod yn digwydd i'r perwyl o hybu'r Gymraeg yn y Sir ers degawdau a'r Cyngor Sir yn gorff canolog i'r datblygiadau hynny. Yn wir, o achos y datblygiadau cyson yma, mae gennym Fforwm Strategol Sirol o gyrff sydd yn y busnes o gynllunio ieithyddol o fewn y sir, sydd yn feganwaith delfrydol ar gyfer arwain ar waith y strategaeth hon. Crynhoir yr ymdrechion diweddar a wnaed gan y Cyngor i arwain ar gynllunio ieithyddol yn y Sir ym mhennod 5 y Strategaeth hon, ond byddai'n fuddiol yma i ystyried cyd-destun y Strategaeth hybu o safbwynt ymdrechion bwriadus eraill i gynllunio ar gyfer datblygu'r Gymraeg yn Sirol ac yn Genedlaethol.

laith Fyw: iaith byw

Cyhoeddwyd Strategaeth ar gyfer y Gymraeg 'laith Fyw: iaith Byw' gan Lywodraeth Cymru ym mis Ebrill 2012. Mae'r strategaeth yn adlewyrchu gweledigaeth y Llywodraeth sy'n gweithredu er mwyn gweld y Gymraeg yn ffynnu. Mae'r strategaeth yn adeiladu ar y weledigaeth a amlinellwyd yn 'laith Pawb: Cynllun Gweithredu Cenedlaethol ar gyfer Cymru Ddwieithog' a gyhoeddwyd yn 2003. Mae'n amlinellu sut bydd y Llywodraeth yn cydweithio ag ystod eang o bartneriaid a fydd yn cyfrannu'n helaeth at sicrhau y caiff y weledigaeth ei gwireddu.

I'r perwyl hwn, chwe nod 'laith Fyw: iaith byw' yw:

- annog a chefnogi'r defnydd o'r Gymraeg o fewn teuluoedd
- cynyddu'r ddarpariaeth o weithgareddau Cymraeg ar gyfer plant a phobl ifanc a chynyddu eu hymwybyddiaeth o werth yr iaith
- cryfhau safle'r Gymraeg o fewn y gymuned
- cynyddu cyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg yn y gweithle

- cynyddu a gwella gwasanaethau Cymraeg i ddinasyddion
- cryfhau'r seilwaith ar gyfer yr iaith, gan gynnwys technoleg ddigidol

Datblygwyd y chwe maes strategol hyn yn feysydd gwaith ar gyfer y Mentrau Iaith yn ystod y cyfnod nesaf yn ogystal.

Dilynwyd 'Iaith Fyw: iaith byw' gyda 'Bwrw Mlaen', sef datganiad polisi ac amcanion polisi ar gyfer 2014-17, oedd yn cynnwys pwyslais ar

1. Yr angen i gryfhau'r cysylltiadau rhwng yr economi a'r Gymraeg.
2. Yr angen am gynllunio strategol gwell ar gyfer y Gymraeg.
3. Y defnydd o'r Gymraeg yn y gymuned.
4. Yr her o newid ymddygiad ieithyddol.

Ein gobaith yw y bydd y Strategaeth yn ddogfen fyw a chyda hynny mewn meddwl fe fydd modd addasu'r nod a'r amcanion i awgrymiadau a ddaw o ddiweddariad y Llywodraeth o 'Iaith Fyw: iaith byw'.

Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg Llywodraeth Cymru

Mae'r Strategaeth hon, a luniwyd yn 2010, yn amlinellu gweledigaeth Llywodraeth Cymru ar gyfer system addysg sy'n ymateb mewn ffordd wedi'i chynllunio i'r galw cynyddol am addysg cyfrwng Cymraeg. Un o brif weithrediadau'r Strategaeth oedd i alw am gynlluniau gan yr Awdurdodau Lleol i ddiwallu anghenion lleol. Lluniodd Sir Gaerfyrddin **Gynllun Strategol y Gymraeg mewn Addysg Sir Gaerfyrddin 2014-17** er mwyn amlinellu sut y bydd y Sir yn cyflawni nodau a thargedau Llywodraeth Cymru ac yn cynllunio'n well ar gyfer addysg cyfrwng Cymraeg yn y sir, gan symud ysgolion cynradd ac uwchradd ar hyd y continwmm iaith i ddarparu addysg cyfrwng Cymraeg yn gynyddol. Mae gan y Strategaeth rôl gwbl allweddol yn ymdrechion y Cyngor i gynyddu nifer ein trigolion sy'n caffael y Gymraeg ac fe fydd yn hanfodol fod Strategaeth Hybu'r sir yn atgyfnerthu ac yn cefnogi'r Strategaeth Addysg.

Mwy na geiriau

Lluniwyd y Cynllun Strategol 'Mwy na Geiriau' yn 2012 gyda'r nod o gryfhau gwasanaethau Cymraeg yn y maes iechyd, gwasanaethau cymdeithasol a gofal cymdeithasol. Yn ganolog i'r strategaeth mae'r her o ddatblygu'r 'Cynnig Rhagweithiol', sef bod aelodau staff yn cynnig gwasanaethau Cymraeg i gleifion, yn hytrach na disgwyl i gleifion ofyn amdanynt.

Diweddarwyd y strategaeth yn 2016 gyda 'Fframwaith Strategol Olynol ar gyfer Gwasanaethau Cymraeg mewn Iechyd, Gwasanaethau Cymdeithasol a Gofal Cymdeithasol 2016 – 2019' a darparwyd teclynnau ar gyfer cynorthwyo staff i'w weithredu. Nid ydyw'r Gwasanaeth Iechyd wedi bod yn aelodau o Fforwm Strategol Sirol y Gymraeg yn Sir Gaerfyrddin hyd yn hyn, ond maent wrth gwrs yn aelodau o'r Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus a fydd yn darparu cyfleoedd i gydweithio ar yr agenda Gymraeg. Fodd bynnag, fe fyddai'n sicr yn gam adeiladol pellach i'w cynnwys yn uniongyrchol yn natblygiadau ein Strategaeth Hybu.

Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol 2015 a'r Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus.

Mae'r Ddeddf hon yn fodd o helpu'r cyrff cyhoeddus sydd wedi'u rhestru yn y Ddeddf i feddwl yn y tymor hir, gweithio'n well gyda phobl a chymunedau a'i gilydd, ceisio atal problemau a dilyn dull gweithredu cyson, a hynny er mwyn gwella llesiant cymdeithasol, economaidd, amgylcheddol a diwylliannol Cymru.

Ar lefel sirol, gweithredir y Ddeddf hon gan y Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus. Bydd ymwneud y Strategaeth hybu gyda gwaith y Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus yn ddeublyg. Fe fydd yn angenrheidiol i nodau ac amcanion y Strategaeth hybu gyd-weddu â nodau ac amcanion y Bwrdd Gwasanaethau. Yn ail, fe fydd yn hanfodol fod y Fforwm Sirol, wrth weithredu'r Strategaeth hybu, yn gweithio i gynorthwyo'r cyrff sydd yn ffurfio'r tri grŵp thematig i wireddu nodau'r Bwrdd sy'n ymwneud â hyrwyddo'r Gymraeg, sef cyfrannu at 'Gymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu'. Gan fod gwaith y ddau gorff yn ei ddyddiau cynnar, fe ddaw'n gliriach yn ystod y blynyddoedd nesaf sut yn union fydd y gwaith yn cyd-blethu, ond yn ystod y cyfnod cynnar hwn, fe fydd y gwaith y bydd y Bwrdd yn

ei wneud ar asesiad lles yn faes gwaith diddorol i'r Fforwm Sirol o safbwynt mesur cynnydd ar gyfer y Strategaeth hybu.

3. Gweledigaeth ac Amcanion

Ein gweledigaeth hirdymor ar gyfer y Strategaeth yw:

Anelu at wneud y Gymraeg yn brif iaith y sir

Er bod yna ddirywiad amlwg ar droed o safbwynt yr iaith Gymraeg yn Sir Gâr, rydym yn ffyddiog ein bod mewn sefyllfa i fedru cymryd camau pwrpasol i normaleiddio'r iaith ym mhob agwedd o fywyd ein trigolion. Mae gennym sail gadarn a gwaelodlin gymharol iach i adeiladu arni gyda'n golwg ar wneud y Gymraeg yn iaith naturiol bywyd a gwaith yn Sir Gâr. Dyma, yn wir, yw gweledigaeth y Cyngor (a'r Strategaeth hon) wrth iddi gymryd rhan flaengar mewn ymdrechion i ddylanwadu'n gadarnhaol ar ddefnydd y Gymraeg yn y sir.

Cydnabyddir mai'r modd orau o wireddu'r weledigaeth hon yw adfer y Gymraeg yn iaith a siaredir ac a ddefnyddir gan fwyafrif ein trigolion yn gyson, ac ym mhob agwedd o fywyd. Dymunwn wrthdroi tueddiadau'r degawdau diwethaf lle mae'r Gymraeg yn dirywio o fod yn brif iaith Sir Gâr (75% yn 1951 i 43.9% yn 2011), a dim ond drwy sicrhau fod mwyafrif yn hytrach na lleiafrif o drigolion y sir yn medru, ac yn dewis, defnyddio'r Gymraeg yn eu bywydau bob dydd y gellir sicrhau parhad yr iaith fel iaith gymunedol, fyw i genedlaethau'r dyfodol.

Dymunwn hefyd ymestyn allan at gynulleidfa mor eang â phosib gan wneud yr iaith yn ddeniadol i bawb gan gynnwys trigolion newydd y sir a thrigolion sydd heb gael llawer o gyffyrddiad gyda'r Gymraeg hyd yma. Bwriadwn greu hinsawdd o fewn y sir lle mae ein holl drigolion yn teimlo perchnogaeth o'r iaith ac yn gweld budd mewn byw mewn sir gwirioneddol ddwyieithog.

Ein gobaith a'n bwriad felly yw y bydd y strategaeth hon yn adnodd gwerthfawr i'n cynorthwyo i gydgyllunio, i gydweithio ac i dargedu adnoddau er mwyn cyrraedd y 5 amcan isod:

- i. Cynyddu niferoedd sy'n **caffael sgiliau sylfaenol a sgiliau pellach** yn y Gymraeg drwy'r system addysg a thrwy drosglwyddo iaith yn y cartref;
- ii. **Cynyddu hyder siaradwyr Cymraeg ac felly ddefnydd y Gymraeg** ym mhob agwedd o fywyd, ac annog a chefnogi sefydliadau'r sir i wneud y Gymraeg yn gynyddol yn gyfrwng naturiol eu gwasanaethau;
- iii. Cymryd camau pwrpasol i **effeithio'n gadarnhaol ar symudiadau poblogaeth** gan geisio denu'n pobl ifanc i sefydlu neu i ail-ymsefydlu yn y sir fel na gollir y cynnydd yn nifer y siaradwyr Cymraeg a enillir drwy'r drefn addysg. Yn ogystal, gwneud ymdrechion sylweddol i gymathu mewnfudwyr a sicrhau nad ydy datblygiadau cynllunio newydd yn cael effaith andwyol ar hyfywedd y Gymraeg;
- iv. Targedu **ardaloedd daearyddol** penodol o fewn y sir, naill ai am eu bod yn cynnig potensial i ddatblygu neu yn achosi pryder yn ieithyddol, i gynyddu niferoedd sy'n medru ac yn defnyddio'r Gymraeg yn yr ardaloedd hynny;
- v. **Marchnata a hyrwyddo**'r iaith. Codi statws y Gymraeg gan gynnwys manteision dwyieithrwydd a manteision addysg ddwyieithog. A thrwy godi ymwybyddiaeth o'r manteision hyn, denu mwy o drigolion y sir i gaffael yr iaith.

4. Cyd-destun ieithyddol

Gyda 78,048 o drigolion yn medru Cymraeg yn ôl Cyfrifiad 2011, Sir Gaerfyrddin yw'r Awdurdod unedol gyda'r nifer fwyaf o drigolion sy'n siarad Cymraeg yng Nghymru. Mae'r ddwysedd o siaradwyr Cymraeg yn eithaf cyson hefyd ar draws y sir, gyda chyn lleied â chwe chymuned allan o'r deugain gyda llai na 40% o siaradwyr Cymraeg yn y sir. Mae'r elfen o ddwysedd cyson ar draws y sir yn gymorth i feithrin agweddau cadarnhaol yn gyffredinol tuag at yr iaith Gymraeg a'r angen i'w hyrwyddo, a hyn yn wleidyddol ac yn gymunedol.

Yn wir, gymaint oedd unfrydedd y gefnogaeth wleidyddol tuag at y Gymraeg yn y sir pan ddaeth canlyniadau gofidus Cyfrifiad 2011 i fwrw'r wlad ben baladr, nes bod y Cyngor Sir wedi mynd ati i gomisiynu paratoi adroddiad ystadegol manwl ar sefyllfa'r Gymraeg yn Sir Gâr gan Dr Dylan Phillips. Dilynai'r adroddiad a alwyd yn, 'Cyfrifiad 2011: Y Gymraeg yn Sir Gaerfyrddin', yr un patrwm o ran cynnwys a threfn a'r adroddiad a gwblhawyd yn 2005 ar ganlyniadau cyfrifiad 2001 er mwyn hwyluso cymariaethau. Mae'r adroddiad yn cynnig dadansoddiad manwl o dueddiadau ieithyddol o fewn y sir ac yn yr un modd ac y bu'n sail ar gyfer gwaith Gweithgor y Cyfrifiad, fe fydd hefyd yn adnodd gwerthfawr ar gyfer y Strategaeth hybu hon.

Amlygwyd y duedd o golli siaradwyr Cymraeg yng nghadarnleoedd y Gymraeg yn yr adroddiad, 'Cyfrifiad 2011: Y Gymraeg yn Sir Gaerfyrddin':

Yn Sir Gaerfyrddin, disgyn a wnaeth niferoedd y siaradwyr Cymraeg yn gyson, gyda cholled net o 11,165 yn ystod yr un cyfnod. Yn yr un modd, parhau i ostwng a wnâi canrannau'r siaradwyr Cymraeg. Ym 1991, medrai 54.8 y cant o drigolion y sir siarad Cymraeg, ond gostyngodd y ganran i 50.1 y cant o'r boblogaeth erbyn 2001 (gw. Graff 1.3) a gostwng eto fyth i 43.9 y cant yn 2011 - **y tro cyntaf erioed i ganran y siaradwyr Cymraeg yn Sir Gaerfyrddin i ostwng islaw'r hanner, gan olygu fod siaradwyr Cymraeg y sir bellach yn lleiafrif** mewn ardal a ystyrid yn draddodiadol yn un o gadarnleoedd yr iaith...

Er bod y rhan fwyaf o siroedd wedi gweld gostyngiad bychan yng nghanrannau eu siaradwyr Cymraeg rhwng 2001 a 2011, ardaloedd yr hen Fro Gymraeg a brofodd y gostyngiad mwyaf – gyda Cheredigion yn gweld gostyngiad o -4.5 y cant a Gwynedd - 3.3 y cant. **Ond Sir Gaerfyrddin brofodd y gostyngiad mwyaf o bell ffordd, wrth i'r ganran ddisgyn -6.1 y cant** rhwng y ddau gyfrifiad (a -10.9 y cant rhwng 1991 a 2011).

Ceir ystadegau dadlennol yng nghorff yr adroddiad sy'n egluro, i raddau helaeth, y dirywiad hwn. Yn gyntaf, mae tueddiadau demograffeg yn arwyddocaol dros ben:

Hyd at y 1970au roedd 8 o bob deg person yn Sir Gaerfyrddin oedd yn ganol oed neu'n hŷn yn gallu siarad Cymraeg. Fodd bynnag, gostyngodd canrannau siaradwyr Cymraeg y grŵp oed hwn ar raddfa cynt ym mhob cyfrifiad oddi ar hynny. Ers 1981 bu'r sir yn colli bron 8 y cant o'i siaradwyr Cymraeg o blith y boblogaeth 65 oed a throsodd bob degawd, ac roedd marw'r genhedlaeth hŷn yn cael ei adlewyrchu'n uniongyrchol yng ngostyngiad canrannau siaradwyr Cymraeg y sir gyfan fesul cyfrifiad.

Yn ail, mae symudiadau poblogaeth yn amlwg yn dylanwadu ar ddirywiad y Gymraeg:

Ychydig iawn o amheuaeth sydd mai un o'r ffactorau pwysicaf a effeithiodd ar lewyrch y Gymraeg yn ei hardaloedd traddodiadol mewn blynyddoedd diweddar fu symudoledd poblogaeth. Parodd y broses ddeuol o allfudiad siaradwyr Cymraeg a mewnfudiad siaradwyr uniaith Saesneg ddirywiad sylweddol iawn yn niferoedd a chanrannau siaradwyr Cymraeg ar draws ei chadarnleoedd. Profwyd hynny hefyd yn Sir Gaerfyrddin, a welodd gynnydd arwyddocaol yng nghanrannau'r rheini a anwyd y tu allan i Gymru oddi ar y 1970au.

Mae'r adroddiad yn cofnodi mewnfudo sylweddol i ardaloedd gwledig a threfol y sir fel ei gilydd ac yn nodi hefyd mai dim ond 13.2 y cant o fewnfudwyr ar draws y sir sy'n honni eu bod yn gallu siarad Cymraeg.

Yn drydydd, adnabyddir, yn 'Cyfrifiad 2011: Y Gymraeg yn Sir Gaerfyrddin' diffyg trosglwyddiad Cymraeg yn y cartref fel ffactor niweidiol i'r Gymraeg yn Sir Gaerfyrddin, fel yng ngweddill Cymru.

Ar gyfartaledd yn Sir Gaerfyrddin, gallai 76.7 y cant o blant 3-4 oed a oedd yn byw ar aelwydydd Cymraeg eu hiaith siarad Cymraeg - sef cynnydd bychan oddi ar 2001 pan mai 72.9 y cant o blant 3-4 oed oedd yn byw ar aelwyd Gymraeg a allai siarad Cymraeg. Golyga hynny bod bron chwarter y rhieni ar aelwydydd Cymraeg yn dewis magu eu plant yn Saesneg. Pe edrychid yn fanylach ar allu ieithyddol y plant hyn yn ôl strwythur y cartref, gwelid bod y plant hynny a fegir gan ddau oedolyn Cymraeg yn llawer mwy tebygol o fedru siarad Cymraeg (85.3 y cant) na'r rheini a fegir gan riant sengl Cymraeg (58.8 y cant).

Mae Dr Dylan Phillips yn adnabod ambell i dueddiad calonogol fodd bynnag.

Dengys data 2011 yn glir fod canran uwch o blant 3-4 oed Sir Gaerfyrddin yn siarad Cymraeg nag oedd yn 2001 – yr unig grŵp oed lle y digwyddodd hynny. Yn wir, dyma'r

uchaf i ganran siaradwyr Cymraeg 3-4 oed y sir fod oddi ar 1961 (pan ddychwelwyd 51.9 y cant o'r grŵp oed hwn fel siaradwyr Cymraeg).

Nododd nad oedd gormod o golli tir o fewn y grwpiau oed dilynol chwaith:

Mae'r data ar gyfer y cyfnod ysgol hefyd yn obeithiol, gan fod 6 o bob 10 plentyn 5-9 a 10-14 oed wedi'u dychwelyd fel siaradwyr Cymraeg – canrannau tebyg iawn i rai 2001, sy'n awgrymu fod y system addysg yn llwyddo cynnal y canrannau siaradwyr Cymraeg er gwaethaf y dirywiad amlwg a fu ym mhob grŵp oed arall ar ôl cyfnod ysgol. Fodd bynnag, yn wyneb y ffaith fod canrannau Sir Gaerfyrddin o siaradwyr Cymraeg 3-15 oed yn dal i ostwng yn raddol, ac o gofio mai nod polisi addysg y sir yw sicrhau fod pob plentyn yn gyfan gwbl ddwyieithog erbyn iddyn nhw adael yr ysgol, nid oes dadl nad oes llawer o waith eto i'w wneud.

Mae'r newyddion da o safbwynt cynnal niferoedd siaradwyr Cymraeg fesul grŵp oed yn dod i ben fodd bynnag ar ôl oed ysgol:

Siomedig hefyd yw'r ffaith mai yn y grŵp oed 25-34 (37.5 y cant) y ceid y ganran isaf o siaradwyr Cymraeg yn Sir Gaerfyrddin, sef y grŵp oed sydd fwyaf tebyg o fagu plant. Roedd y ganran hon gryn dipyn yn is yn 2011 na 2001 (42.4 y cant), ac yn sylweddol is na'r ganran am siaradwyr Cymraeg 16- 24 oed yn 2001 (47.6 y cant), felly os taw'r un bobl oedd llawer o'r rhain ddeng mlynedd yn ddiweddarach, yna roedd cyfran sylweddol iawn ohonynt wedi dewis troi eu cefnau ar yr iaith am ryw reswm. Yn yr un modd, gostwng a wnaeth canran y siaradwyr Cymraeg yn y grwpiau oed eraill hefyd rhwng 2001 a 2011.

Mae diffyg siaradwyr Cymraeg yn y grwpiau oed hyn yn broblem ddifrifol i Sir Gaerfyrddin ac yn arwydd o batrymau ieithyddol sy'n dirywio. Yn yr un modd, mae'r bwlch llafar-llythrennedd yn destun pryder:

Yn Sir Gaerfyrddin gyfan, 11.5 y cant o'r rheini sydd â rhyw wybodaeth o'r Gymraeg a fedr ei siarad yn unig o gymharu â chyfartaledd o 10.2 y cant ar draws Cymru. Unwaith eto, mae hyn yn cymharu'n anffafriol gyda'r ardaloedd eraill yn yr hen Fro Gymraeg, lle mae cyfartaledd uwch o siaradwyr yr iaith hefyd yn gallu ei hysgrifennu a'i darllen...

Fel y mae nifer o gymdeithasegwyr iaith wedi dadlau yn dilyn trafodaeth bwysig cyntaf E. G. Bowen a Harold Carter ar y testun ym 1975, mae'r gallu i ddarllen ac ysgrifennu mewn iaith yn arwydd o'i sefydlogrwydd. Yn yr un modd, mae diffyg llythrennedd mewn iaith yn arwydd o ansefydlogrwydd ac yn awgrymu nad ydyw'r siaradwyr yn gosod gwerth uchel ar fod yn seiliedig yn yr iaith honno. Ymhellach na hynny, mae diffyg llythrennedd yn amlach na pheidio yn arwyddo cam hollbwysig yn nirywiad

iaith, gan taw'r sgiliau cyntaf i'w hepgor mewn proses o shifft iaith fydd y sgiliau llythrennedd. Mae'r rheini'n gofyn am fwy o fuddsoddiad o ran amser ac egni gan y siaradwr na'r gallu i siarad yn unig, neu hyd yn oed ddeall iaith lafar, sydd yn sgiliau haws i'w caffael a'u cynnal ac i raddau yn sgiliau y bydd trigolion mewn cymdeithas ddwyieithog yn eu hennill mewn modd goddefol. Oherwydd hynny, defnyddiwyd y bwlch llafar-llythrennedd gan Bowen a Carter i adnabod cymunedau 'ffiniol' sydd yn mynd trwy broses o shifft ieithyddol.

Mae'r canfyddiadau y mae 'Cyfrifiad 2011: Y Gymraeg yn Sir Gaerfyrddin' yn cynnig yn gymorth i ni fedru deall yn well y tueddiadau yr ydym yn eu teimlo yn feunyddiol o fyw a gweithio yn Sir Gaerfyrddin. Efen arall cyfarwydd sy'n cael ei hamlygu yn yr ystadegau yw diffyg hyder o fewn grwpiau o Gymry Cymraeg sy'n peri iddynt danbrizio eu sgiliau ieithyddol. Yn ôl yr adroddiad, ceir 20,000 o drigolion sy'n honni fod ganddynt rhyw sgiliau Cymraeg ond na allant siarad yr iaith. O'r rhain ceir 14,297 o drigolion sy'n hawlio eu bod yn medru *deall* Cymraeg ond ddim ei siarad. Mae'r ffigurau hyn yn ein cyfeirio at rai trigolion sydd wedi cael Cymraeg yn y cartref ond ddim yn yr ysgol, neu wedi cael Cymraeg yn eu haddysg ond ddim ar yr aelwyd, a hynny'n eu peri iddynt golli hyder yn eu gallu i ddefnyddio'r Gymraeg yn naturiol, ar lafar, ac yna tanbrizio eu sgiliau.

Mae'r dadansoddiad manwl fesul ward a chymuned yn arf amhrisiadwy wrth i ni adnabod yr ardaloedd daearyddol ble y mae'r sefyllfa ar ei fwyaf difrifol. 'Ond y dref a welodd y gostyngiad mwyaf yng nghanrannau ei siaradwyr Cymraeg yn ddi-os rhwng 2001 a 2011 oedd Rhydaman'. Yr anhawster yw bod modd dehongli pob ardal yn y sir yn ardal sydd angen sylw, naill ai am ei fod yn dangos tueddiadau newydd o wanychu ieithyddol, neu dueddiadau difrifol, hanesyddol o wanychu ieithyddol:

Mae'r trefi yn draddodiadol wedi cynnwys canrannau uwch o siaradwyr uniaith Saesneg oherwydd dylanwad masnach a diwydiannaeth, ac mae'r ardaloedd glan-môr, lle bu twristiaeth am genedlaethau yn ffactor o Seisnigo, yn parhau yn 2011 i fod â chanrannau is o siaradwyr Cymraeg, yn enwedig Treflan Talacharn (22.4 y cant). Mae'n siŵr bod harddwch naturiol arfordir y sir a'i boblogrwydd wrth ddenu ymwelwyr wedi bod yn ffactor yn Seisnigo pellach 11 nifer o'r wardiau hyn rhwng 2001 a 2011.

...Colli tir, felly, oedd hanes pob un ward etholiadol yn Sir Gaerfyrddin rhwng 2001 a 2011 – ni welwyd cynnydd yng nghanrannau'r siaradwyr Cymraeg yn unman.

Er gwaetha'r tueddiadau negyddol y mae'r adroddiad yn eu hamlygu, parhawn i deimlo'n obeithiol am ddyfodol y Gymraeg yn y sir. Mae gennym sail gadarn i weithio arni o safbwynt niferoedd o siaradwyr Cymraeg yn ein cymunedau ac yn ei system addysg ac mae ein trigolion, ein grwpiau cymunedol a'n sefydliadau yn fwrlwm o bobl weithgar a phenderfynol. Ar y cyfan, mae gan ein trigolion dealltwriaeth dda o'r angen i hyrwyddo'r Gymraeg ym mhob agwedd o fywyd ac maent yn gefnogol i'n hymdrechion i wneud hynny. Mae'r sir wedi bod ar flaen y gad mewn materion cynllunio ieithyddol, ac rydym yn awyddus i barhau felly yn ystod y cyfnod nesaf, allweddol hwn.

Tra bod 'Cyfrifiad 2011: Y Gymraeg yn Sir Gaerfyrddin' yn rhoi i ni ddealltwriaeth fanylach o dueddiadau ieithyddol y sir, rydym yn ymwybodol, fodd bynnag, na fydd modd i ni ddibynnu ar ganlyniadau Cyfrifiad 2021 ar gyfer mesur effaith y Strategaeth hybu hon. Ni fydd yna ganlyniadau ar gael hyd 2021, ac nid yw hynny'n cyd-fynd gyda'n hamserlen adrodd na chynllunio. Ar ben hynny dyhead y strategaeth hon yw gwneud enillion ieithyddol yn y nifer sy'n defnyddio'r iaith yn ogystal â'i medru. Fe fydd yn rhaid i ni edrych ar fesuryddion pellach felly ar gyfer cynllunio a gweithredu'r Strategaeth. Gallwn droi at arolwg 'Defnydd o'r Gymraeg yng Nghymru 2013-15' fel cymorth pellach i ganolbwyntio'n hymdrechion i wella statws a hyfywedd y Gymraeg yn y sir, gan ddefnyddio'r wybodaeth am y defnydd a wneir o'r Gymraeg, pa mor rhugl y mae pobl yn siarad a pha mor aml, ar y lefel sirol. Ond, mae 'Cyfrifiad 2011: Y Gymraeg yn Sir Gaerfyrddin' yn bendant yn gosod darlun cyflawn o'r sefyllfa sydd ohoni, sy'n ein galluogi i ganolbwyntio ymdrechion i gynyddu niferoedd siaradwyr Cymraeg yn y sir yn realistig gyda gwybodaeth am lif poblogaeth ac economaidd yn ogystal yn gefndir i'n hymdrechion.

5. Y Gwaith a wnaed eisoes

Mae gan y Cyngor Gynllun iaith ers 1993. Yn Sir Gâr y sefydlwyd y Fenter Iaith Gyntaf yn 1991, ac mae nifer o gyrff a mudiadau gweithgar, fel Mudiad Ysgolion Meithrin, yr Urdd a llu o gyrff bach, gwirfoddol diwylliannol yn ymwneud â datblygu iaith yn Sir Gâr ers nifer o flynyddoedd. Ond, roedd canlyniadau gofidus Cyfrifiad 2011 yn gatalydd ar gyfer cyfnod newydd o gynllunio ieithyddol yn y sir ac yn wawr ar ymdrech fwriadus newydd i wrthsefyll y trai ieithyddol. Ymatebodd y Cyngor a'i phartneriaid i ganlyniadau'r Cyfrifiad gyda'r camau bwriadus canlynol:

- Sefydlwyd Gweithgor Tasg a Gorffen i ymchwilio i'r ffactorau a arweiniodd at y dirywiad ac i lunio argymhellion er mwyn ymdrin â'r sefyllfa
- Comisiynwyd ymchwil a arweiniodd at gyhoeddi adroddiad, 'Cyfrifiad 2011: Y Gymraeg yn Sir Gaerfyrddin'
- Cynhaliwyd cyfres o gyflwyniadau i ymchwilio'r sefyllfa
- Lluniwyd Cynllun gweithredu o'r Gweithgor, 'Y Gymraeg yn Sir Gâr'
- Sefydlwyd Fforwm Strategol Sirol o bartneriaid allweddol sy'n ymwneud â'r gwaith o gynllunio ieithyddol o fewn y sir
- Sefydlwyd cynlluniau bwriadus gan y Mentrau Iaith mewn ymateb i'r data newydd
- Sefydlodd Prifysgol Cymru y Drindod Dewi Sant yr *Atom* yn nhref Caerfyrddin
- Sefydlwyd *Y Lle* yn Ganolfan Gymraeg yn Llanelli
- Sefydlwyd Fforwm Strategol y Gymraeg mewn addysg

Darparodd adroddiad 'Y Gymraeg yn Sir Gâr' sylfaen gadarn a ffocws pwmpasol i waith y Cyngor drwy gyfrwng Aelod y Bwrdd Gweithredol sy'n gyfrifol am y Gymraeg a'r Panel Ymgynghorol. Rhoddwyd sylw cyson i gyfres o 73 o argymhellion yng Nghynllun Gweithredu'r adroddiad yn ystod y ddwy flynedd yn dilyn ei lunio, o fewn y meysydd Addysg, Marchnata Addysg Gymraeg, Cynllunio a Thai, Gweithleoedd Dwyieithog, Iaith ac Economi, Sefydliadau sy'n gweithio er budd y Gymraeg, Cyfleoedd i ddefnyddio'r Gymraeg yn y sir, Trosglwyddiad Iaith a Marchnata'r Iaith. Mae mwyafrif helaeth yr argymhellion hynny yn cyfeirio at gamau penodol bydd y Cyngor yn eu cymryd ond mae hefyd elfen gref o gydweithio gyda phartneriaid eraill yn Sir Gâr er mwyn mynd i'r afael â'r sefyllfa ar y cyd.

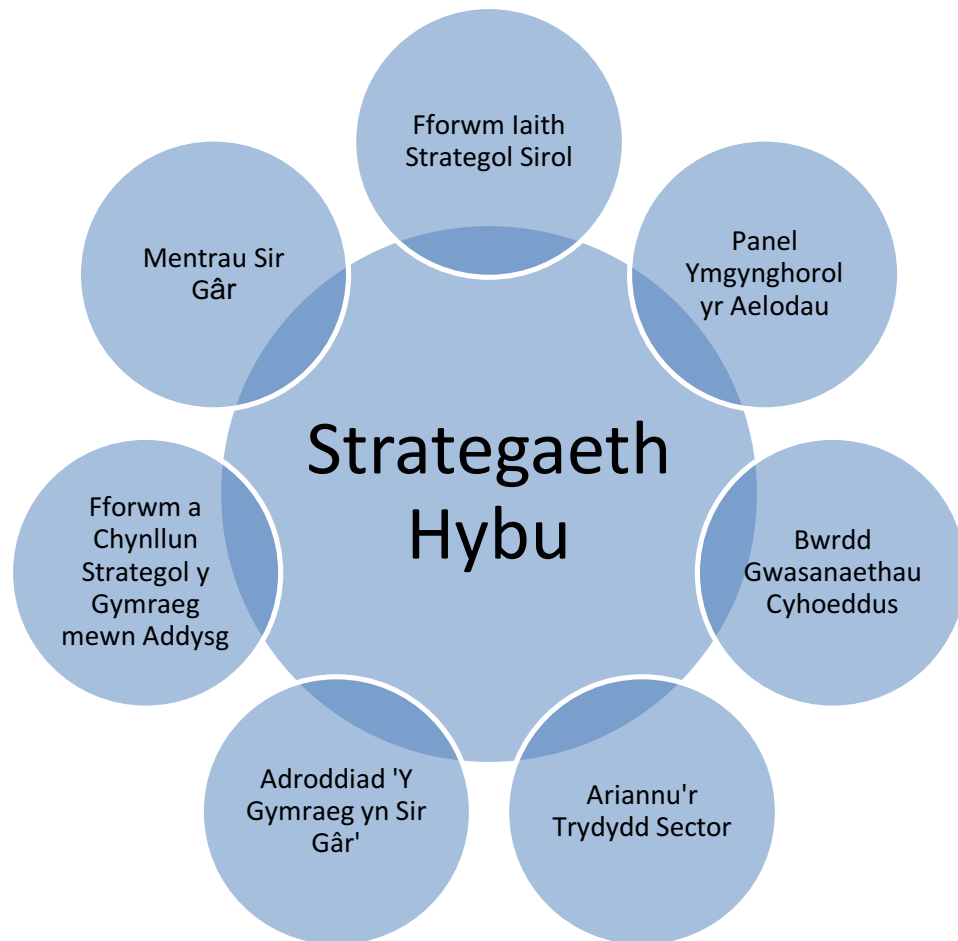
Ers derbyn Safonau'r Iaith Gymraeg ar ddiwedd Mawrth 2016, mae gwaith wedi bod ar droed i gyfuno argymhellion 'Y Gymraeg yn Sir Gâr' gyda Chynllun Gweithredu newydd y Safonau a chyda Strategaeth Addysg Cyfrwng Gymraeg y Sir. Fe fydd rhai o argymhellion y

gweithgor hefyd yn medru cael eu gweithredu drwy'r Strategaeth hybu hwn ac erys ychydig o waith i'w wneud i resymoli'r cynlluniau gweithredu oll yn wyneb y Safonau iaith newydd.

6. Dulliau gweithredu'r amcanion: Y Mekanwaith

Gyda'r gwaith a wnaed eisoes ers cyfrifiad 2001 ac ynghynt yn y cefndir, dyma'r mecanwaith sydd mewn lle yn Sir Gâr i arwain ac i weithredu'r Strategaeth Hybu.

7. Gweithredu'r Amcanion: Camau Gweithredu

Fel yr eglurwyd eisoes, nid yw'r Strategaeth hybu yn fan cychwyn i'n gwaith yn Sir Gâr. Dyma'r gweithgarwch sydd wedi eu hadnabod fel camau gweithredu ar gyfer hybu'r Gymraeg yn y sir. Dyma dabl sy'n crynhoi'r gwaith a fydd yn cael ei weithredu gan gyrff y Fforwm Sirol a'r modd y mae'r gwaith yn ffitio i mewn i'r Amcanion a adnabuwyd. Mae'r braslun hwn yn ymdrech i roi ar bapur ystod eang o ddarpariaeth gan nifer o gyrff prysur. Mae nifer o'r gyrff wedi eu sefydlu ers blynyddoedd a'u prif nod yw gweithredu i hyrwyddo'r Gymraeg. Nid yw'n bosib nodi holl weithgarwch y gyrff hyn ar ffurf tabl. Yn yr achosion hynny, ceir cyfeiriad at ddogfen arall sy'n nodi cynlluniau'r corff hwnnw am y blynyddoedd i ddod. Ceir mwy o fanylder fodd bynnag o fewn y tabl am weithgarwch y gyrff hynny sy'n hyrwyddo'r Gymraeg fel rhan o'u gwaith ond bod eu gwaith craidd yn ymwneud â maes penodol arall.

i. Caffael Sgiliau sylfaenol a sgiliau pellach

Maes Gwaith	Corff	Gweithgaredd neu wybodaeth bellach
Cylchoedd Meithrin a chylchoedd Ti a Fi	Mudiad Meithrin	Cefnogi darpariaethau gofal ac addysg cyfrwng Cymraeg, gweler dogfen strategol 'Dewiniaith' am amlinelliad o'r gefnogaeth Ceir cyfleoedd hyfforddiant a DPP i staff a gwirfoddolwyr trwy 'AcadeMi': Cartref hyfforddiant a DPP Mudiad Meithrin
Cylchoedd Meithrin chylchoedd Ti a Fi	Pwyllgorau rheoli gwirfoddol cylchoedd lleol	Darparu gofal ac addysg i blant 0 – 3 oed a chynnal gweithgareddau cymunedol i godi arian ac i atgyfnerthu gweithgarwch y Cylch
Gweithgareddau 'Cymraeg i Blant' ym Mhorth Tywyn, Trimsaran, Cydweli a Penbre, tref Llanelli a Felinfoel, Rhydaman, Garnant, Brynaman a'r Tymbl.	Mudiad Meithrin	Sicrhau gweithgarwch gydlynus ym maes y Blynyddoedd Cynnar gan sicrhau taith iaith y plentyn o'r crud trwy'r cylch Ti a Fi ymlaen i'r cylch meithrin ac ymlaen i addysg Gymraeg gyda gweithgareddau cefnogol ychwanegol .
Hyfforddi a chymhwyso gweithlu'r	Mudiad Meithrin	Canolfan 'Cam wrth Gam' yn Rhydaman. Lleolir yr ymarferwyr sy'n gweithio at gymhwyster lefel 3 mewn

blynyddoedd cynnar trwy gynllun 'Cam wrth Gam'		Ileoliadau blynyddoedd cynnar ar draws y Sir. Cynigir y cynllun i fyfyrwyr blwyddyn 10-13 yn Ysgol Gyfun Gymraeg Bro Myrddin / Ysgol Gyfun Maes y Gwendraeth / Ysgol Gyfun y Strade.
Meithrinfeydd preifat	Y Gamfa Wen (Prifysgol Cymru y Drindod Dewi Sant)	Darparu gofal cyfrwng Cymraeg i blant 0 – 3 oed gan annog dilyniant i addysg cyfrwng Cymraeg
	Nifer o feithrinfeydd cyfrwng Cymraeg a dwyieithog	Cyflwyno sgiliau Cymraeg i blant
Addysg Gymraeg – pob cyfnod addysgol	Cyngor Sir Gâr	Darparu addysg cyfrwng Cymraeg a dwyieithog o'r cyfnod sylfaen hyd at gyfnod allweddol 4, Cynllun Strategol y Gymraeg mewn addysg Fforwm sirol y Gymraeg mewn addysg
	Prifysgol Cymru y Drindod Dewi Sant	Hyfforddi athrawon cyfnod sylfaen drwy gyfrwng y Gymraeg
Trosglwyddo o'r cynradd i'r uwchradd	Cyngor Sir Gâr	Cynllun Strategol y Gymraeg mewn addysg
Cyrsiau addysg bellach ac Uwch drwy gyfrwng y Gymraeg	Coleg Sir Gâr	Cryfhau a chynnal darpariaeth addysg bellach cyfrwng Cymraeg yn y meysydd Amaeth, Chwaraeon, Gofal plant, Busnes a Gwaith Saer. Cryfhau a chynnal y ddarpariaeth addysg uwch cyfrwng Cymraeg yn y maes Amaeth Datblygu darpariaeth bellach ddwyieithog/cyfrwng Cymraeg newydd yn y meysydd Gwasanaethau Cyhoeddus, Celf a Dylunio, Mynediad

		i Nyrsio, Iechyd a Gofal a Hamdden a Thwristiaeth.
	Prifysgol y Drindod Dewi Sant	Darparu rhaglenni israddedig ac ôl-raddedig cyfrwng Cymraeg a dwyieithog o fewn portffolio academiaidd y sefydliad.
	Coleg Sir Gâr a Phrifysgol y Drindod Dewi Sant	Cydweithio fel rhan o'r Brifysgol Sector Deuol i sicrhau llwybrau dilyniant cyfrwng Cymraeg o addysg bellach i addysg uwch o fewn clwstwr penodol o ddisgyblaethau.
	Coleg Cymraeg Cenedlaethol	Annog mwy o fyfyrwyr i gwblhau rhannau o'u cwrs yn Gymraeg. Ariannu dwy uned cyfrwng Cymraeg ar y cwrs Busnes Lefel 3 yn ystod 2016-17, dwy ddarlithyddiaeth llawn amser addysg uwch ym maes Amaeth a hefyd un ddarlithyddiaeth rhan amser ym maes Celf o 2017-2018).
Gwersi Cymraeg i Oedolion yn y gymuned	Cyngor Sir Gâr	Marchnata cyrsiau, darparu cyrsiau, darparu dilyniant, cyfleoedd anffurfiol
Cymraeg yn y gweithle	Cyngor Sir Gâr	Strategaeth sgiliau iaith y Cyngor Rhaglen dysgu a datblygu'r Cyngor (Croeso i'r Gymraeg, mentoriaid, cyrsiau amrywiol), Polisi defnydd mewnol
	Coleg Sir Gâr	Rhaglen dysgu Cymraeg mewnol i staff
	Prifysgol Cymru y Drindod Dewi Sant	Darparu modylau achrededig ym maes dysgu'r Gymraeg a gloywi iaith ar gyfer ei holl staff a myfyrwyr.
	CAVS	
	Heddlu Dyfed Powys	
	Bwrdd Iechyd Prifysgol Hywel Dda	Strategaeth Sgiliau iaith y Bwrdd Iechyd Pecyn e-ddysgu Cefnogi staff i fynychu cyrsiau ffurfiol

Argymhellion 'Y Gymraeg yn sir Gâr' (gweler atodiad)	Cyngor Sir Gâr	
--	----------------	--

ii. Cynyddu hyder siaradwyr Cymraeg ac felly ddefnydd y Gymraeg :

Yn gymunedol, yn y gweithle, o amgylch yr ysgol, mewn bywyd hamdden, mewn busnesau ac wrth ddefnyddio gwasanaethau cyhoeddus

Maes Gwaith	Corff (a phrosiect)	Gweithgaredd / Gwybodaeth bellach
Gweithgareddau i blant a phobl ifanc gyda'r Ysgol (neu goleg)	Yr Urdd	Cynllun Corfforaethol Urdd Gobaith Cymru 2016-19
	Y Mentrau	Cynllun Corfforaethol Gorllewin Sir Gâr 2016-19 Cynllun Corfforaethol Menter Bro Dinefwr 2016-19 Cynllun Corfforaethol Menter Cwm Gwendraeth Elli 2016-19
	Adran Addysg Cyngor Sir Gâr	Siarter Iaith Sir Gâr
	Coleg Sir Gâr	
Gweithgareddau i Blant a Phobl ifanc y tu allan i'r ysgol	Yr Urdd	Gweler Cynllun Corfforaethol
	Y Mentrau	Gweler Cynlluniau Corfforaethol
	Yr Atom	Lleoliad Clwb Ieuenctid Aelwyd Myrddin; Dawnsio Stryd MGSG, Cylch Meithrin Myrddin
	Y Lle	
Gweithgareddau i blant a Phobl ifanc o fewn cymunedau gwledig	Ffermwyr Ifanc	Gweler rhaglen flynyddol

Maes Gwaith	Corff (a phrosiect)	Gweithgaredd / Gwybodaeth bellach
	Y Mentrau	Gweler Cynlluniau Gweithredu
	Yr Urdd	Gweler Cynllun Gweithredu
Gweithgareddau hamdden	Awdurdod Lleol	
	Clybiau chwaraeon	
	Yr Urdd	Gweler Cynllun Gweithredu
	Clybiau Gwawr a chlybiau Merched y Wawr	
	Y Mentrau	Gweler Cynllun gweithredu
	Ffermwyr ifanc	Gweler rhaglen flynyddol
	Yr Atom	Lleoliad i weithgareddau hamdden megis ioga
Gweithgareddau cymunedol	Capeli	
	Corau	
	Y Lle	
	Yr Atom	
	Yr Urdd	
	Papur bro	
	Clybiau gwawr	
	Y Mentrau	
	Clybiau Cinio	
	Merched y Wawr	
Yn y gweithle	Cyngor Sir Caerfyrddin	Polisi defnydd mewnol
	Yr Atom	Sefydlu cysylltiadau gyda busnesau tref Caerfyrddin

Maes Gwaith	Corff (a phrosiect)	Gweithgaredd / Gwybodaeth bellach
	Bwrdd Iechyd Prifysgol Hywel Dda	Strategaeth Sgiliau iaith y Bwrdd Iechyd Pecyn e-ddysgu Cefnogi staff i fynychu cyrsiau ffurfiol
	Prifysgol Cymru y Drindod Dewi Sant	Sefydlu Uned Gwasanaethau Cymraeg ar Gampws Caerfyrddin i ddarparu ystod o wasanaethau priodol ar gyfer ei siaradwyr Cymraeg ynghyd â'r rheini sy'n dymuno dysgu'r Gymraeg.
	Busnesau	
	Cyrff cyhoeddus cenedlaethol	
	Theatr Genedlaethol	Wedi ei leoli yng Nghaerfyrddin, yn darparu swyddi cyfrwng Cymraeg ac yn cydweithio gyda'r gymuned yn ehangach
	Prifysgol Cymru y Drindod Dewi Sant	Canolfan <i>Yr Egin</i> , yn gartref i S4C ac i fusnesau eraill yn y diwydiannau creadigol
	Coleg Sir Gâr	
Cyfleoedd Gwirfoddoli	Yr Urdd	
	Papur bro	
	Capeli	
	Y Mentrau	
	Coleg Sir Gâr	
	Gwasanaethau Gwirfoddol Sir Gaerfyrddin	
Cydlynu / Hybu gweithgaredd Cymraeg mewn ardaloedd penodol	Fforwm Strategol Sirol	Cynllunio a chydlynu gwaith datblygu'r Gymraeg mewn 6 ardal blaenoriaeth

Maes Gwaith	Corff (a phrosiect)	Gweithgaredd / Gwybodaeth bellach
	Yr Atom	Marchnata, hybu a hyrwyddo gweithgareddau Cymraeg ar hyd a lled tref Caerfyrddin a'r cyffiniau
Normaleiddio'r Gymraeg ar draws gweithgarwch sefydliadau addysg bellach	Coleg Sir Gâr	Nosweithiau agored
Argymhellion 'Y Gymraeg yn sir Gâr'	Cyngor Sir Gâr	
Cymathu dysgwyr i weithgareddau cymunedol	Mentrau	
	Cymraeg i Oedolion	

iii. **Effeithio'n gadarnhaol ar symudiadau poblogaeth:**

gwneud ein cymunedau'n ddeniadol o safbwynt economaidd, addysgol, a chymdeithasol

Maes Gwaith	Corff	Gweithgaredd / Gwybodaeth bellach
Datblygiad Dinas Rhanbarth Abertawe	Cyngor Sir Caerfyrddin Prifysgol Cymru y Drindod Dewi Sant, Coleg Sir Gâr, Busnesau preifat	Creu cyfleoedd economaidd a hamdden apelgar
Pecynnau croeso mewn datblygiadau tai	Y Cyngor Sir a'r Mentrau	Darparu gwybodaeth i fewnfudwyr i godi eu hymwybyddiaeth o natur ddwyieithog y sir, o'r cyfleoedd i ddysgu Cymraeg, o addysg Gymraeg a'r cyfleoedd i gymdeithasu yn Gymraeg
Darparu swyddi cyfrwng Cymraeg	Theatr Genedlaethol	Wedi ei leoli yng Nghaerfyrddin, yn ac yn cydweithio gyda'r gymuned yn ehangach
	Prifysgol Cymru y Drindod Dewi Sant	Canolfan <i>Yr Egin</i> , yn gartref i S4C ac i fusnesau eraill yn y diwydiannau creadigol

Maes Gwaith	Corff	Gweithgaredd / Gwybodaeth bellach
		Y Llwyfan: Denu mudiadau, cyrff a swyddi cyfrwng Cymraeg megis y Theatr Genedlaethol a'r Coleg Cymraeg Cenedlaethol
Profiad gwaith cyfrwng Cymraeg	Menter GSG Coleg Sir Gâr	Prosiect Profi, gweler Cynllun Corfforaethol
Polisi Tai fforddiadwy	Cyngor Sir Gâr	Asesiad angen lleol Cyfathrebu'r gwaith gyda siaradwyr Cymraeg
Prosiect Ardal Llanfihangel yr Arth	Fforwm Sirol	Cydweithio i ffocysu ymdrechion i gymathu mewnfudwyr i weithgareddau cymunedol Cymraeg

iv. Targeddu ardaloedd daearyddol penodol o fewn y sir

Gweithgaredd	Corff (a phrosiect)
Ardal Tref Rhydaman	Partneriaid y Fforwm Sirol
Ardal Llanymddyfri/Llandeilo	Partneriaid y Fforwm Sirol
Ardal Cydweli a Mynydd y Garreg	Partneriaid y Fforwm Sirol
Ardal Llanelli a'r cyffiniau	Partneriaid y Fforwm Sirol
Canolfan Gymraeg yn Llanelli	Y Lle
Porth Tywyn, Trimsaran, Cydweli a Phenbre, tref Llanelli a Felinfoel, Rhydaman, Garnant, Brynaman a'r Tymbl.	Meithrin - Cymraeg i Blant
Ardal Tref Caerfyrddin	Partneriaid y Fforwm Sirol Yr Atom
Ardal Llanfihangel-ar-Arth a Phencader	Partneriaid y Fforwm Sirol

v. Marchnata a hyrwyddo'r iaith:

Codi statws y Gymraeg gan gynnwys manteision dwyieithrwydd a manteision addysg ddwyieithog

Gweithgaredd	Corff neu Brosiect	Gweithgaredd / Gwybodaeth bellach
Ymgyrchoedd marchnata cenedlaethol (gyda ffocws o fewn y sir)	Coleg Sir Gâr	Dathlu Diwrnod Shwmae Sumae, Santes Dwynwen, Gŵyl Ddewi
	Ysgolion	Dathlu gwyliau Cymreig drwy'r flwyddyn gan gynnwys Dathlu Gŵyl Dewi mewn partneriaeth gyda Chyngor Tref Caerfyrddin er enghraifft
	Y Mentrau	Dathlu gwyliau Cymreig yn ystod y flwyddyn, er enghraifft Gŵyl Dewi, Santes Dwynwen,
	Yr Atom	Marchnata digwyddiadau Caerfyrddin yn genedlaethol ar y cyfryngau cenedlaethol a'r cyfryngau cymdeithasol; Dathlu gwyniau Cymreig yn ystod y flwyddyn
	Cynghorau tref a chymuned	Dathliadau Gŵyl Dewi yng Nghaerfyrddin, Rhydaman, Castell newydd Emlyn er enghraifft
	Mudiad Meithrin	Sylw i weithgaredd cylchoedd lleol, digwyddiadau lleol a Gŵyl Dewin a Doti trwy gyfryngau cymdeithasol ac yn y Wasg. Rhannu pecyn gwybodaeth i ddarpar rieni a theuluoedd newydd ar fanteision gofal ac addysg Gymraeg.
Ymgyrchoedd marchnata Sirol	Cyngor Sir Gâr	Hyrwyddo gwasanaethau Cymraeg. Gweler Cynllun Cyfathrebu.
Ymgyrchoedd marchnata lleol/corff-benodol	Coleg Sir Gâr a'r Coleg Cymraeg	Cynhadledd Celf a Dylunio 2016-17 (y Celfyddydau i bobl ifanc: Rhwch gynnig arni!)
	Ysgolion	Marchnata'r iaith fel rhan o'r Siarter iaith o fewn yr ysgol
Hyrwyddo manteision dwyieithrwydd	Cyngor Sir Gâr	Taflen 'Pam defnyddio'r Gymraeg' E-fodiwl ymwybyddiaeth iaith
	Urdd	Sesiynau ymwybyddiaeth iaith
	Y Mentrau	Gweler Cynlluniau corfforaethol

Gweithgaredd	Corff neu Brosiect	Gweithgaredd / Gwybodaeth bellach
	Coleg Sir Gâr	sesiynau ymwybyddiaeth iaith gyda'r myfyrwyr
Hyrwyddo manteision addysg Gymraeg	Coleg Sir Gâr	Mewn sesiynau ymwybyddiaeth iaith, nosweithiau agored gyda'r myfyrwyr a sesiynau cynefino cyfrwng Cymraeg o fis Medi 2016.
	Y Mentrau	Gweler Cynlluniau Corfforaethol
	Cyngor Sir Gâr	cydweithio fesul ysgol i gyfathrebu gyda rhieni lle bo angen
Sesiynau ymwybyddiaeth iaith yn y gweithle	Cyngor Sir Gâr	E-fodiwl Ymwybyddiaeth iaith Hyfforddiant Arweinwyr Iaith
	Y Mentrau	Gyda busnesau gw. Cynlluniau corfforaethol
	Yr Atom	Gyda busnesau yng Nghaerfyrddin
Sesiynau ymwybyddiaeth iaith yn y gymuned	Y Mentrau	Gweler cynlluniau corfforaethol
Sesiynau ymwybyddiaeth iaith i bobl ifanc	Prosiect PCAI Siarter Iaith Cymraeg Campus - Siarter Ail Iaith ERW Athrawon Bro	
	Y Mentrau	
	Yr Urdd	
Trosglwyddo iaith yn y cartref	Meithrin	Prosiect Cymraeg i Blant mewn ardaloedd penodol
	Y Mentrau	

Gweithgaredd	Corff neu Brosiect	Gweithgaredd / Gwybodaeth bellach
Pecynnau croeso mewn datblygiadau tai	Cyngor Sir Gâr a'r Mentrau	
Hyrwyddo manteision defnyddio'r Gymraeg mewn busnes	Y Fforwm Sirol	Taflen wybodaeth 'Y Gymraeg mewn Busnes'
	Y Mentrau	
	Yr Atom	Cymreigio busnesau yng Nghaerfyrddin
Ymgyrchoedd marchnata cenedlaethol (gyda ffocws o fewn y sir)	Bwrdd Iechyd Hywel Dda	Dathlu Diwrnod Shwmae Sumae, Gŵyl Ddewi (gyda ffocws penodol ar y Bwrdd Iechyd (e.e. lansio nwyddau i gynorthwyo defnydd o'r Gymraeg yn y gwaith) Sesiynau ymwybyddiaeth iaith (wythnosol)

8. Y Ffordd ymlaen: blaenoriaethau ychwanegol cychwynnol

Gan ei fod yn ddyddiau cynnar i drefn newydd Safonau'r Iaith Gymraeg, a chan na ddymunwn darfu ar gynnydd a datblygiadau sydd eisoes yn digwydd yn y sir i ymgodemu a chynllunio ieithyddol, teimlwn y byddai'n annoeth sefydlu cynllun gweithredu gynhwysfawr newydd sbon ar gyfer y sir. Ein bwriad yw bod y ddogfen hon yn un a fydd yn weithredol ac yn esblygu dros gyfnod. I'r perwyl hynny, ein bwriad yw gosod camau realistig a defnyddiol a fydd yn symud ein gwaith cynllunio yn ei flaen heb darfu yn ormodol ar y gweithredu cadarnhaol sydd eisoes yn digwydd ar draws y sir.

Gosodwn felly'r blaenoriaethau ychwanegol canlynol ar gyfer cyfnod cychwynnol y Strategaeth hybu, sef Medi 2016 hyd at Fawrth 2018:

a. Gwaith mapio pellach

Mae'r tabl yn Adran 7 yn rhoi darlun sylfaenol iawn o'r hyn sy'n digwydd ar hyn o bryd i hybu a hyrwyddo'r Gymraeg yn y sir. Yn ogystal, mae cynlluniau gweithredu'r cyrff sydd â'u prif nod o gynllunio ieithyddol yn cynnig llawer o fanylder ynglŷn â'u gweithgareddau a'u rhaglenni. Ond, bwriadwn wneud gwaith mapio mwy dwys yn ystod y cyfnod nesaf a fydd yn ein galluogi i gael darlun cliriach o'r graddau y mae'r gwaith a wneir yn addas ar gyfer cyrraedd ein hamcanion. Dymunwn fedru mapio adnoddau dynol ac ariannol er enghraifft, gan ddefnyddio'r 5 amcan, i'n galluogi i weld a ydyw'r adnoddau prin yn cael eu targedu'n gywir. Gobeithiwn fedru gweld a oes rhai amcanion yn cael eu diwallu'n well nac eraill ac os oes angen canolbwyntio'n fwy ar weithgareddau sy'n diwallu amcanion eraill er mwyn cyrraedd y nod. Mae'n bosib y bydd y gwaith ystadegol a wneir yn rhan o *Ddeddf Llesiant a Chenedlaethau'r Dyfodol* yn gymorth i ni yn y gwaith hwn.

b. Arbrofi gyda dulliau o fesur effaith a lledaenu negeseuon newyddion da

Rydym yn ymwybodol na allwn ddibynnu ar ganlyniadau'r cyfrifiad yn unig i fesur effaith ein gwaith ar gynllunio ieithyddol yn y sir. Er ei fod yn rhoi gwybodaeth amrwd, ddefnyddiol i ni am ganfyddiad trigolion y sir o'u sgiliau iaith, mae'n fater mwy cymhleth nac y gall y ffigurau hyn ddangos i ni. Oherwydd y cymhlethdodau hyn, rydym yn ymwybodol ei fod yn afrealistig cynyddu canran siaradwyr Cymraeg yn y sir o fewn y cyfnod dan sylw. Mae'r ystadegau presennol yn dangos y bydd yn her i atal y trai ieithyddol erbyn cyfrifiad 2021.

Yn ogystal â hyn, mae yna nifer o ffactorau yr hoffwn ymgodymi â nhw yn Sir Gâr nad ydynt yn ymddangos mewn canlyniadau cyfrifiad, fel hyder ein trigolion yn eu sgiliau iaith, a'r defnydd y gwnânt ohonynt o ddydd i ddydd. Soniwyd eisoes y gallwn ddefnyddio dogfennau eraill megis 'Arolwg y Gymraeg' a'r 'Arolwg Cenedlaethol Cymru' i fesur rhai o'r ffactorau hyn ar raddfa amser byrrach. Gwyddwn hefyd fod yna waith ar droed i geisio arbrofi gyda dulliau o fesur effaith ar lefel feicro sy'n deillio i syniadaeth 'theoriau newid ymddygiad' ('nudge theory').

Yn ogystal â mesur effaith, teimlwn ei fod yr un mor bwysig tynnu sylw at lwyddiannau o ran datblygu'r Gymraeg yn y sir. Bydd hyn nid yn unig yn tanlinellu'r mathau o brosiectau sy'n cael yr effaith mwyaf cadarnhaol, ond hefyd yn cael effaith gadarnhaol ar ddelwedd y gwaith o hybu'r Gymraeg a diwylliant Cymreig ac, yn ei dro'n, dylanwadu'n gadarnhaol ar agweddau tuag at y Gymraeg yn gyffredinol o fewn y sir.

Ein bwriad felly, yn ystod y cyfnod cychwynnol hwn, ydyw arbrofi gyda chymysgedd o ddulliau gwahanol o fesur cynnydd a lledaenu negeseuon er mwyn canfod model effeithiol ar gyfer ein hanghenion ni yn Sir Gâr.

c. Dylanwadu ar y Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus

Gan ystyried cyn lleied o adnoddau ariannol sydd ar gael ar gyfer gwaith cynllunio ieithyddol fel pob gwasanaeth arall yn y cyfnod hwn, mae'n holl bwysig ein bod yn canolbwyntio llawer o'n hymdrechion yn cyd-weithio gyda chyrff cyhoeddus eraill i gyd-ysgwyddo'r gwaith o hyrwyddo'r Gymraeg o fewn y sir. Mae'n amserol o safbwynt hyn ein bod yn ymdrechu i ddylanwadu ar fecanwaith newydd y Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus yn ei ddyddiau cynnar ac fe fydd hwn yn greiddiol i waith y strategaeth hon yn y cyfnod cychwynnol. Bydd nifer o bartneriaid y Bwrdd hefyd yn atebol i ofynion y Safonau Iaith newydd gydag amser felly mae'n amserol i ystyried opsiynau i gyd-weithio ar agweddau gwahanol.

ch. Prosiect Hyrwyddo Sirol

Yn dilyn y bwloch a adawyd gan ddiddymu Bwrdd yr Iaith Gymraeg, mae nifer yn teimlo fod gwaith hyrwyddo'r Gymraeg wedi gwanhau. Lle bu, yn y gorffennol, brosiectau cenedlaethol yn cael eu gweithredu yn lleol, mae'r ddarpariaeth hwn wedi lleihau yn ddiweddar. Dymunwn, felly, yn y cyfnod cychwynnol hwn, edrych ar y posibiliad o redeg un

prosiect hyrwyddo'r Gymraeg yn sirol. Fe fydd angen asesu anghenion lleol a chytuno ar flaenoriaeth ac yna gweithredu ar y cyd yn sirol i fwrw'r maen i'r wal a throsglwyddo neges gref i drigolion y sir yn gyffredinol, neu i garfan benodol o drigolion y sir, megis darpar rieni, yn unol â chanlyniadau'r asesiad.

d. Dylanwadu ar symudiadau poblogaeth

Byddwn yn edrych ar gamau pwrpasol i ddylanwadu'n gadarnhaol ar bolisiau tai, gan sicrhau fod asesiadau effaith ieithyddol yn cael eu gweithredu yn y broses o gynllunio. Byddwn yn ceisio trosglwyddo negeseuon i newydd-ddyfodiaid am werth a lle'r Gymraeg yn ein cymunedau. Byddwn, yn ogystal, yn ceisio cefnogi unrhyw ddatblygiadau cyflogaeth i drigolion y sir ac yn ceisio dwyn perswâd ar gyflogwyr i ddefnyddio sgiliau iaith eu gweithlu. Byddwn yn cymryd camau pwrpasol i gymathu mewnfudwyr yn enwedig i gymunedau gwledig y sir ac yn archwilio i mewn i ffyrdd o wneud y sir yn apelgar i deuluoedd ifanc. Mae hyn yn faes sydd angen cryn dipyn o gydgyllunio, cydlynu ac arbrofi yn ystod y cyfnod cychwynnol hwn.

Os oes gennych unrhyw ymholiadau ynghylch y Strategaeth, cysylltwch â'r:

Tîm Polisi a Phartneriaeth

Adfywio a Pholisi

Neuadd y Sir

SA31 1JP

laithGymraeg@sirgar.gov.uk

01267 224008 / 4914